

LITTERATUR

GULDPARISTANDARDEN

Av f. riksbankschefen IVAR ROTH

Fil. dr Henrik Åkerlund disputerade i maj 1959 på en avhandling som han kallat för Guldkonventionen med undertiteln Internationellt Penningssystem och Ekonomiskt Program. Professor Erling Petersen vid universitetet i Oslo som var förste opponent på avhandlingen säger i en recension i Ekonomisk Tidskrift (1959:3) att arbetet är ett penningpolitiskt verk mer än ett penningteoretiskt.

Det är lika ovanligt som glädjande att få de mera praktiska aspekterna av problemet belysta i en akademisk avhandling.

Författaren betonar att nationalekonomerna under 1930-talet kom att ställas inför uppgifter av praktisk natur, att övervinna kriser, återställa sysselsättningen osv. och att därför finanspolitiken för lång tid skulle komma att helt överskugga räntepolitiken. Man kan emellertid, som författaren framhållit, icke lösa dessa problem endast på ett sätt eller enbart efter en metod.

Författaren tar till utgångspunkt det penningssystem som, med den internationella valutafonden i centrum, vuxit fram under efterkrigstiden och som söker förena hög sysselsättning och stabila valutaförhållanden med fri och ökad handel och fria betalningar.

Av olika anledningar, t. ex. alltför stora statliga utgifter eller alltför höga löner kan ett land komma i den situationen att export- och fraktkomsterna icke räcker till att betala

importen och andra nödvändiga utgifter. De länder som är medlemmar av fonden kan då vända sig till den och få tre- till femåriga krediter för att under den tiden hinna genomföra de åtgärder som krävs dels för att återställa den inre och yttre balansen dels för att inom lånetiden kunna återbetala lånet.

Utvecklingen i ett land kan ha gått därhän att det uppstått en så fundamental brist på jämvikt, att denna icke kan återställas vid den paritet som man överenskommit med fonden. Då kan växelkursen i samråd med fonden ändras. Man tvingas i så fall till en devalvering, dvs. de utländska växelkurserna måste höjas. I detta sammanhang kan man göra den reflektionen att, om man på 1920-talet haft den insikt som man sedan dess vunnit om olika faktorerers inverkan på möjligheten att hålla en stabil växelkurs, hade man nog icke återgått till förkrigspariteten så som skedde 1924 i Sverige och 1925 i England utan i stället gått in för en högre dollarkurs. Den ekonomiska utvecklingen under 1920-talet bl. a. i Sverige hade då blivit mycket lugnare än den blev.

Guldmyntfoten stod på sin tid under brittisk ledning, Guldkonventionen är ledd av USA. Man skulle något förenklat kunna säga att, medan vi under guldmyntfotens tid hade en pundstandard, så har vi nu — så länge USA icke ändrar guldpriset — en dollarstandard.

Författaren lägger avsiktligt tonvikten vid amerikanska förhållanden och anser att läsaren bör känna till de svenska och själv göra de jämförelser som han finner påkallade. Det hade enligt recensentens mening nog varit en fördel, om författaren icke utgått ifrån att läsarna känt till dem och om han själv i korthet hade redogjort för dem och dragit sina slutsatser för Sveriges del.

Då de fyrtiofyra allierade nationerna år 1944 möttes i Bretton Woods för att diskutera frågan, hur man skulle kunna underlätta de internationella betalningarna och stabilisera växelkurserna, bildades internationella valutafonden och världsbanken. Handelsproblemen hade man tänkt lösa genom en internationell handelsorganisation som emellertid ej kom till stånd. Ett visst surrogat för denna har vi fått i GATT.

Man utgick i Bretton Woods ifrån att det framför allt gällde att lösa de internationella betalningsproblemen. Under de första åren av fondens verksamhet behandlades dessa problem huvudsakligen ur monetär synpunkt. Numera studerar fonden dem mera allsidigt. I första hand undersöks visserligen den utländska valutasituationen och penningväsendet. Statsfinanserna, löneutvecklingen och kostnadsnivån och deras inverkan på det ekonomiska läget, uppmärksammas naturligtvis också. Man söker alltså taga reda på om det råder både yttre och inre balans i ekonomien. Om så ej är fallet, föreslås det vilka åtgärder som bör vidtagas. Fonden kan emellertid endast göra rekommendationer. Beslutanderätten tillkommer landet självt. Ibland kan det dröja många år, innan fonden vinner gehör för sina förslag.

I sitt kapitel om skattkamarväxlarna och penningmarknaden stryker författaren under att rättigheten för

staten att i trängda lägen kunna falla tillbaka på centralbanken är ett privilegium som i fredstid blott bör utnyttjas temporärt. Om det sker för en längre tid är det en finansiering av statsutgifterna som leder till rubbningar i penningssystemet. Han kunde ha lagt till att detsamma gäller om en långvarig och stigande finansiering av statsutgifterna också genom upplåning hos affärsbankerna mot skattkamarväxlar, varigenom likviditeten oavbrutet ökas.

Författaren säger med rätta att det för statens del är en fråga om självdisciplin. Till detta kan anknytas den reflektionen att självdisciplin beträffande statsfinanserna tyvärr är en egenskap som f. n. saknas i Sverige, men som finns i Danmark och Norge.

Har utvecklingen en gång gått därhän att skattkamarväxlar i stor skala ingår i det finansiella systemet är det enligt författaren »något av ett fattigdomsbevis att inte kunna ange, i vilken utsträckning centralbanken får lägga sig till med sådana, eller efter vilka på förhand kända regler eller principer det får ske».

Däremot är det omöjligt att följa författaren när han säger att »lika viktigt är emellertid att frågan om gräns för innehav av skattkamarväxlar tillika är en fråga om den andel av centralbankens tillgångar dessa får utgöra». Han tänker sig närmast att hälften av centralbankens tillgångar skulle utgöras av guld och valutor och hälften av inhemska tillgångar. Det torde varken vara praktiskt eller klokt att söka införa en dylik regel för en centralbank. Särskilt i en kris och en krigssituation måste centralbanken ha fria händer. Vissa principer för centralbankens kreditgivning till staten kan, som erfarenheten i några andra länder visat, utöva ett stabiliserande inflytande. Tyvärr är emellertid inga spärregler

fullt effektiva. De kan ofta kringgås och de kan borttagas eller ändras genom ett regerings- eller riksdagsbeslut. Det viktigaste är att centralbanken har en självständig ställning och att den är skyldig att underrätta ej endast regeringen utan även riksdagen och allmänheten om det ekonomiska läget och föreslå de konkreta åtgärder som bör vidtagas för att återställa jämvikten, om den rubbats.

Författaren gör gällande att det är otidsenligt att ha valutautjämningsfonder. Den åsikten är alltför teoretisk. Dyliga fonder sköts ju alltid av centralbanken och de köper och säljer guld under likartade förhållanden som centralbanken. Institutionella förhållanden i vissa länder gör detta system motiverat. En förutsättning för valutafondernas effektivitet är naturligtvis att de har tillräckliga medel

till sitt förfogande. Detta har icke alltid varit fallet t. ex. i Canada.

Den icke uppmärksamme läsaren kan av vissa formuleringar få det intrycket att författaren skulle anse att nutida ekonomiska problem kan lösas enbart med penningpolitiska medel. Vid ett noggrant studium finner man emellertid att han vid olika tillfällen framhållit att orsaken till att penningvärdet är på glid framför allt är de alltför stora statliga utgifterna och sättet att finansiera dem. Det hade varit önskvärt att han också i sin sammanfattning hade framhållit, att det inte bara fordras en riktig skötsel av penningpolitiken utan att det också krävs en statlig finanspolitik, som rättar mun efter matsäcken och som syftar till både yttre och inre ekonomisk balans.